

رابطہ بھارتی
اسلامان مہارت فرہنگی، صنایع دستی، گردشگری
ادارہ کل مہارت فرہنگی، صنایع دستی، گردشگری، اسٹیشن کلان

گزارش توصیفی - تحلیلی

پل تاریخی لنگرود

ولی جہانی
رقیہ مجتہبایی ثبوتی
بہزاد علی طالش

سر شناسه: ولی، جهانی، ۱۳۵۱ -
 عنوان و نام پدیدآور: گزارش توصیفی - تحلیلی پل تاریخی لنگرود / ولی جهانی، رقیه مجتبیایی ثبوتی، بهزاد علی طالاش؛
 به سفارش سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری،
 اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان.
 مشخصات نشر: لنگرود: هنر زرین، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری: ۸۰ ص.: مصور (رنگی).
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۶۴۸-۳-۵
 رعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتابنامه.
 موضوع: پل های تاریخی - ایران - لنگرود
 موضوع: Historic bridges - Iran - Langarud
 موضوع: لنگرود - پل تاریخی
 موضوع: Langarud - Historic bridges
 موضوع: پل خشت - لنگرود
 موضوع: Langarud - Historic bridges
 شناسه افزوده: مجتبیایی ثبوتی، رقیه، ۱۳۵۱ -
 شناسه افزوده: علی طالاش، بهزاد، ۱۳۵۷ -
 شناسه افزوده: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری،
 اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان.
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ج ۹ / ۲۱۱۹ / ۵۳۱۶۹۷
 رده بندی دیویی: ۹۵۵/۲۳۲۴
 شماره کتابخانه ملی: ۵۳۱۶۹۷

انتشارات هنر زرین

honarguilan@gmail.com

اداره کل استان گیلان

عنوان: گزارش توصیفی - تحلیلی پل تاریخی لنگرود
 ناشر: انتشارات هنر زرین
 پدیدآورنده: ولی جهانی
 چاپ و صحافی: شرکت چاپ و بسته بندی هنر گیلان
 صفحه آرا: سید علی قریشی
 چاپ اول: تابستان ۱۳۹۷
 شمارگان: ۱۰۰۰
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۶۴۸-۳-۵
 قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

مقدمه / ۹
ویژگی های معماری پل / ۱۳
سازه های مهم و موثر / ۱۳
پایه ها / ۱۳
موج شکن یا آب بر / ۱۴
طاق دهانه ها / ۱۴
مهارندهای چوبی / ۱۵
پشت بند / ۱۵
کانه یا کانو / ۱۵
جان پناه / ۱۵
کتیبه / ۱۵
تزئینات / ۱۶
مصلح ساختمانی پل ها / ۱۶
سنگ / ۱۶
آجر / ۱۶
آهک / ۱۶
ملات های گچی / ۱۷
ساروج / ۱۷
آهن و سرب / ۱۷
آسیب های پل ها / ۱۷
زلزله / ۱۷
سیل / ۱۷
رطوبت / ۱۸
رویش گیاهان / ۱۸
معیت جغرافیایی اثر / ۱۹
مستلک لنگرود / ۱۹
مریخ با خشت لنگرود / ۲۳
جغرافیای تاریخی شهر لنگرود / ۲۴
پل تاریخی لنگرود / ۳۰
پل تاریخی لنگرود با توجه به مستندات تاریخی / ۳۱
پرونده ثبتی پل تاریخی لنگرود / ۳۲
وضعیت موجود پل تاریخی لنگرود / ۵۲
مصلح سازه ای پل / ۵۲
پایه / ۵۲
موج شکن یا آب بر / ۵۵
طاق دهانه ها / ۵۶
مهارندهای چوبی / ۵۸
کانه یا کانو / ۵۸
جان پناه / ۶۰
کتیبه / ۶۲
تزئینات / ۶۲
حاصل سخن / ۶۷
منابع و مآخذ / ۷۷

مقدمه

پل یک ساختار مهندسی است که دو نقطه بریده شده در طبیعت را به هم متصل می‌کند و امکان عبور را فراهم می‌آورد. این دو نقطه می‌توانند طرفین یک رودخانه یا آبراه یا دو سوی یک دره تنگ باشند که عبور از آن بدون عنصری رابط مقدر نیست.

در طول تاریخ، ساخت راه و جاده یکی از نشانه‌های شکوفایی تمدن‌ها بوده و پل‌سازی تابعی از پیشرفت و رونق راه‌سازی به شمار می‌آمده است (یاوری، ۱۳۸۶: ۷۸). پاسخ به این پرسش که پل‌سازی از چه زمانی و توسط چه کسی آغاز شد، مشکل است؛ اما شاید ایندایرترین راه برای عبور از رودخانه‌ها استفاده از تنه درختان بوده است (مخلص، ۱۳۷۹: ۲۶). از گذشته پل‌سازی را با این تا دوره تاریخی اطلاع دقیقی نداریم؛ اما به خصوص در دوره ساسانی با توجه به شرایط، پل‌سازی نیز دغدغه مهندسین فعالیت‌های معماری، مورد توجه قرار گرفت که بیش‌تر در منطقه خوزستان و غرب ایران متمرکز بود (همان: ۴۶). در دوره اسلامی به ویژه در دوره دیلمیان نیز توجه زیادی به عمران و آبادانی شد و از این رو نه تنها اکثر پل‌های ایران موجود در آن زمان تعمیر شد، بلکه به احداث پل‌های بزرگ و سدهای عظیمی همت گماشته شد. دوره دیگر شکوفایی پل‌سازی در ایران در دوران اسلامی به عصر سلجوقیان باز می‌گردد. در دوره سلجوقی نیز این روند ادامه یافت، طبق نوشته ابن‌بختی در این دوره؛ امرا و والیان منصوب، در احداث پل و تعمیر آن همت شایانی نموده‌اند (ابن بلخی، ۱۳۶۳). در جریان حمله مغول، برای قطع ارتباط شهرها، جاده‌ها و پل‌ها را ویران کردند اما پس از آن با سعی و کوشش وزرای لایق و مأمورین حاکم، عیش‌شاه جیلانی، خواجه رشیدالدین فضل‌الله و خواجه نصیر طوسی، پادشاهان مسلمان ایلخانی به توسعه و احداث و تعمیر و معماری راغب شدند؛ این توجه به برنامه‌ریزی‌های عمرانی، در دوره تیموری نیز کمابیش ادامه یافت. پس از خشت‌دیمابن واقع در سر راه مالرو اشکور، بر روی رودخانه پلرود که امروزه فقط پایه سنگی سمت راست و پایه آجری سمت چپ آن باقی مانده، از ساخته‌های سلطان میرزا علی کیا پسر سلطان محمد کیا در سال ۸۹۳ هجری قمری و هم‌دوره با دوره تیموری است (مخلص، ۱۳۷۹: ۶۰). با روی کار آمدن شاه عباس و از هنگامی که اصفهان به پایتختی برگزیده شد، جریان شکوفایی هنر معماری در این شهر منجر به ساخت پل‌هایی زیر نظر مستقیم شاهان صفوی شد. در این دوره، ایجاد جاده‌های بزرگ، منجر به صدور کالاهای تجاری ایران به غرب، چین و هندوستان شد و راه‌هایی نیز به شهرهای زیارتی مشهد، قم، شهر ری و نیز شیراز ساخته و مسیر بعضی از جاده‌ها با سنگ مغروش و به پل‌های محکم و زیبا مجهز شد. به نظر می‌رسد اکثر پل‌هایی که امروزه در گوشه و کنار این سرزمین پنهانور به چشم می‌خورد از آثار ارزنده مربوط به این دوره یا منتسب به این عصرند.

شاه عباس اول به خطه مازندران و گیلان علاقه زیادی داشت و به همین جهت کوشید تا راه‌های دسترسی به این مناطق را سرو سامان دهد. تلاش وی برای آباد کردن این راه‌ها نتیجه‌بخش بود و جاده وسیع سنگ‌فرشی از جاجرم تا دشت مغان احداث گردید که از میان تمام ولایات ایران در سواحل جنوبی دریای کاسپی عبور می‌کرد. این راه در مشرق استرآباد (گرگان کنونی) به صورت جاده وسیعی در می‌آمد و از شهرهای اشرف و ساری و علی‌آباد و آمل می‌گذشت و از آن‌جا تا تنکابن و سخت‌سر سپس تا سرحد ایالات مازندران و گیلان در عصر صفوی ادامه می‌یافت (همان: ۷۵-۶۳). به دستور شاه عباس از این نقطه تا آستارا شروع به مرمت و ایجاد راه‌ها و پل‌ها نمودند و به این ترتیب راه سراسری جنوبی دریای کاسپی احداث گردید (فومنی گیلانی، ۱۳۴۹). این جاده از روی پل‌های بزرگ و کوچکی می‌گذشت. متأسفانه در دوره افشاریه، توجهی به این راه‌ها و پل‌ها مبذول نشد. در دوره زندیه با توجه به آرامش نسبی که به وجود آمده بود، تلاش‌هایی در جهت آبادانی صورت گرفت و کم و بیش آثار مهمی از پل‌های این دوره به یادگار مانده است. در زمان قاجار نیز اکثر راه‌ها همانی بود که پیش از این در زمان صفویه احداث شده بود و تنها در زمان کوتاه صدارت میرزا تقی‌خان امیرکبیر، چند راه معدود ساخته شد و جاده‌ها و پل‌های قدیمی نیز تعمیر شدند. در این دوره بود که دو راه از تهران به سمت مازندران و از میان رشته کوه البرز احداث شد: اولی راه تهران - چالوس - دیگری راه هراز که در همان مسیر شاه عباسی که به مرور از بین رفته بود احداث شد (مخلص، ۱۳۷۹: ۷۹).

از مهم‌ترین پل‌های تاریخی که در استان گیلان وجود دارد، پل تاریخی لنگرود است که با نام پل خشتی یا خشت‌پل شناخته می‌شود. از تاریخ احداث و آبادانی این پل اطلاع دقیقی در دست نیست؛ اما دوره‌های مرمتی متعددی را از دوره قاجار تا به اکنون، پشت سر گذاشته و به نظر می‌رسد چهره ابتدایی این پل در طی این مرمت‌های اصولی و غیراصولی تغییراتی را به خود دیده است. تنگ درآستانه مرمت‌های جدید و لازم‌الاجرا به منظور حفظ پایداری پل، مقرر شد تا با بررسی و اسناد و مدارک مرتبط و بنای این پل و نیز متون تاریخی، جغرافیایی و سایر شواهدی که به نحوی به موضوع احداث، تعمیر و مرمت، استفاده و وصیف این پل پرداخته است، به درک درستی از ویژگی‌های تاریخی پل دست یافته و اصول مرمتی را بر اساس این حقایق پایه‌ریزی نماییم. لذا، در این پژوهش پس از بیان اندکی از مفاهیم معمارانه پل و معرفی مختصر آسیب‌هایی که معمولاً بر بدنه پل‌های تاریخی وارد می‌شود، به مکان جغرافیایی شهرستان لنگرود و پل مزبور پرداخته، و در ادامه به مبحث جغرافیای تاریخی، اطلاعاتی درباره شهر لنگرود از متون تاریخی، سفرنامه‌ها و هر آن‌چه از این دست، ارائه می‌گردد. سپس به خود پل تاریخی پرداخته و مشخصات خاصه این پل را از سه دیدگاه، اعم از متون تاریخی، پرونده ثبتی اثر مربوط به دهه ۵۰ شمسی و نیز بازدید میدانی اخیر بیان می‌کنیم. در خاتمه به جمع‌بندی اطلاعات حاصل از این مطالعات میدانی و اسنادی پرداخته، و چهره تاریخی پل را بازسازی خواهیم نمود.

رضا علیزاده

مدیرکل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان گیلان